

Badania sinologiczne oraz studia nad konfucjanizmem i taoizmem w Polsce

Eugeniusz Sakowicz

Profesor nauk teologicznych, encyklopedysta-leksykograf. Kierownik Katedry Pedagogiki Kultury i Edukacji Międzykulturowej na Wydziale Nauk Pedagogicznych UKSW w Warszawie, były wieloletni kierownik Sekcji Religiologii oraz Katedry Teologii Religii na Wydziale Teologicznym UKSW, konsultant Rady ds. Dialogu Religijnego przy KEP, członek Komitetu ds. Dialogu z Religiami Niechrześcijańskimi

też Rady. Autor ponad 300 publikacji oraz ponad 1600 haseł encyklopedycznych, kilkunastu książek, m.in.: *Islam w dokumentach Kościoła i nauczaniu Jana Pawła II*; *Dialog Kościoła z islamem według dokumentów soborowych i posoborowych (1963–1999)*; *Czy islam jest religią terrorystów?*; *Pryncypia dialogu Kościoła katolickiego z religiami Dalekiego Wschodu i Indii w świetle nauczania Soboru Watykańskiego II oraz dokumentów posoborowych*; *Rozmowy o islamie i dialogu* oraz redaktor: *Jan Paweł II. Encyklopedia dialogu i ekumenizmu*.

1. „Chiny są dziś wszędzie”

„Chiny są dziś wszędzie”, „Nie ma kraju na świecie, w którym nie byłoby Chin”, „Cały świat należy do Chin” – te i podobne wypowiedzi nie są propagandowymi hasłami, lecz „synteza” opinii o ekonomicznej, a właściwie produkcyjno-handlowo-usługowej obecności Państwa Środka na świecie. Na każdym kontynencie najbardziej popularnymi i równocześnie najtańszymi towarami są te sprowadzane z Chin. Jak wyjątkowo tania musi być produkcja („siła robocza”) – skoro

sprzedający przedmioty *made in China* zarabiają na ich dystrybucji „krocie”? W wielu państwach, z chwilą zalewu rynku rzeczami określanymi często jako „chińszczyzna”, ich dystrybutorzy czerpali zyski rzędu kilkuset i więcej procent w porównaniu z pieniędzmi, które włożyli w ich zakup i transport. Niemal w każdym sklepie, od spożywczego poczynając, przez skład motoryzacyjny, na punkcie z dewocjonaliami kończąc – spotkać można chińskie „dobra” oznaczone powyższą, po angielsku wyrażoną informacją o kraju pochodzenia.

Konsumenci i użytkownicy dóbr pochodzących z Chin nie posiadają nawet elementarnej wiedzy o tym państwie. Bywa i tak, że o Chinach dosłownie niczego nie wiedzą. Niektórzy spośród nas, zwiedzający metropolie świata wpadają w zdziwienie, kiedy znajdują się w „dzielnicy chińskiej” (*Chinatown*). Dystans geograficzny zostaje wówczas zniesiony. Prawdziwe staje się zdanie mówiące o tym, że „Pekin jest w Paryżu, Londynie, Nowym Jorku”. „Przedmieścia Pekinu” spotkać można już w Warszawie. Wraz z niewyobrażalną w rozmiarach ekspansją tanich (choć nie zawsze) chińskich towarów i usług na cały świat, konieczne jest poznawanie duchowej strony Chin. Wiedza o Chinach nie może być już dziś zastrzeżona tylko dla sinologów.

Cywilizacja chińska szczyści się dostojną historią i bezprecedensowym wkładem w dzieje gospodarcze oraz humanistyczno-społeczne świata. Chińczycy jako pierwsi wprowadzili przed wiekami system egzaminów dla kandydatów na urzędników administracji państwowej. Gdyby nie chińska porcelana, wielu spośród nas piłoby (herbatę – zieloną, też chińską) w glinianych czerepach czy skorupach. Katalog wynalazków *made in China* jest imponujący, a zatem godny szczegółowego opracowania. Poznanie kultury, ale też i chińskich religii, brutalnie w 1949 roku zdławionych przez rewolucję (na ironię – kulturalną!) Mao Tse-Tunga, jest dziś imperatywem.

Jaki jest wkład Polaków w opisywanie Chin? Czy polskie „spożycie” na Chiny jest oryginalne? Co jest tematem wiodącym w pracach naukowo-badawczych? Jak prezentują się polskie badania nad taoizmem i konfucjanizmem? Na wskazane pytania (oraz inne – kolejne z nich wynikające) podejmie się próbę odpowiedzi w obecnym opracowaniu. Określenie „próba” wyraża zastrzeżenie, że tekst nie będzie całościową prezentacją tematu, lecz wstępem do sygnalizowanej problematyki.

Pierwsze „zawężenie” prezentacji dotyczy chronologii. Skoncentrujemy się na drugiej połowie XX wieku i na przełomie XX i XXI wieku. Chiny, chociażby w sztuce, literaturze pięknej – są obecne w Polsce „od wieków”. Muzea polskie eksponują chińskie dzieła. Podobnie

w kościołach spotkać można obrazy z motywami ikonograficznymi, również polichromię, które odsyłają myśl do państwa położonego gdzieś na Dalekim Wschodzie. Przykładem może służyć pojezuicki kościół pod wezwaniem św. Franciszka Ksawerego (apostoła Dalekiego Wschodu, który zmarł u „bram Chin”) w Grudziądzu na Pomorzu.

Celem naszym będzie zwrócenie uwagi na Chiny będące przedmiotem prac naukowo-badawczych, działalności dydaktyczno-pedagogicznej w polskich uniwersytetach oraz przez wybranych uczonych. Obecny punkt 1 ma charakter wprowadzenia. W dalszym toku opracowania zwrócimy uwagę na zinstytucjonalizowane – uniwersyteckie badania nad chińską cywilizacją, kulturą, historią, językiem (punkt 2). Zaprezentujemy syntetycznie polskie studia nad konfucjanizmem i taoizmem (punkt 3). Ostatni punkt – 4 – stanowi podsumowanie opracowania, w którym wskazano kolejne pola badawcze. Materiały z Internetu pozyskane zostały w lipcu 2013 roku.

Badania sinologiczne, w tym studia nad konfucjanizmem i taoizmem, aż do 1989 roku przebiegały w Polsce w sytuacji i okolicznościach komunistycznego ubezwłasnowolnienia i narzucenia światopoglądu marksistowskiego. Uwaga ta pomoże realistycznie spojrzeć na opisywany czas. Wszelkie publikacje, aż do wspomnianego roku, otrzymywały klauzule akceptacji przez Urząd Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk. W okresie napięć politycznych na linii Moskwa-Pekin gorliwość cenzorów była szczególna. Również wizyty uczonych z Polski składane w ChRL, a także praktyki studenckie czy w ogóle studia Polaków w Chinach – były pod ścisłą ideologiczną kontrolą PRL. Nie było mowy o jakichkolwiek związkach Kościoła w Polsce z katolikami w Chinach (gdzie wcześniej przez dziesiątki lat polscy misjonarze i misjonarki prowadzili działalność ewangelizacyjną). „Żelazna kurtyna” oddzielała Polskę nie tylko od Zachodu. Była też barierą na drodze kontaktów naukowych, które mogłyby podejmować uczeni wolni od powiązań z ówczesnym systemem władzy.

2. Sinologia na uniwersytetach

2.1. Zakład Sinologii. Wydział Orientalistyczny Uniwersytet Warszawski

W 1933 roku w Instytucie Orientalistycznym na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Warszawskiego powstała Katedra Sinologii. Był to najstarszy „kierunek dalekowschodni” na UW. Profesorami sinologii, cieszącymi się międzynarodowym autorytetem w zakresie badań nad Chinami, byli Jan Godzimir Jaworski (zm. 1945), znawca

buddyzmu chińskiego i chińskiej literatury ludowej, autor prac publikowanych m.in. w piśmie „*Monumenta Serica*”, w latach 1934-1936 pracownik konsulatu RP w Harbinie, oraz Witold Andrzej Jabłoński (zm. 1957)¹, w latach 1930-1932 pracujący w Chinach na stanowisku doradcy ds. reformy oświaty z ramienia Ligi Narodów; 1937-1938 był wykładowcą językoznawstwa porównawczego na uniwersytecie Tsinghua (Qinghua) w Pekinie².

Po II wojnie światowej sinolodzy polscy kontynuowali badania zgodnie z tradycją sinologicznej szkoły francuskiej (Marcel Paul Granet, Henri Maspero). Profesor W. Jabłoński prowadził prace naukowo-badawcze z zakresu chińskiej literatury, etnografii, historii sztuki, religii i filozofii, był nadto autorem przekładów literatury chińskiej na język polski. Profesor Janusz Chmielewski (zm. 1998) to autor prac z językoznawstwa sinologicznego oraz z logiki starochińskiej, który zdobył międzynarodowe uznanie.

Warszawską sinologię współtworzyli nadto profesorowie: Olgierd Wojtasiewicz (zm. 1995), językoznawca i tłumacz; Tadeusz Żbikowski (zm. 1989), znawca kultury i języków Chin; Mieczysław Jerzy Künstler (zm. 2007), autor licznych prac i tłumacz. W 2013 roku profesorami w Zakładzie Sinologii UW byli Zbigniew Słupski, znawca klasycznej literatury chińskiej, oraz Lidia Kasarekło, znawczyni chińskiej literatury współczesnej i teatru chińskiego³.

Po powstaniu Chińskiej Republiki Ludowej (1949) sinologia warszawska nawiązała kontakty z środowiskami tego komunistycznego państwa. Już od początku lat 50. utrzymywano regularne kontakty z ChRL. Studenci wyższych lat studiów odbywali podróże oraz staże językowe w tym państwie. W tym czasie na UW zaczęli przyjeżdżać z ChRL lektorzy języka chińskiego. Miała też miejsce – jak czytamy na oficjalnej stronie internetowej Zakładu – „wymiana książek”. Dzięki nadsyłanym z Chin darom wzrastały stopniowo zasoby biblioteki sinologicznej. W 1953 roku pod redakcją Witolda Jabłońskiego ukazało się pełne tłumaczenie traktatu filozoficznego *Czuang-tsy. Prawdziwa Księga Południowego Kwiatu (Zhuangzi)*. Przekład ten – jak podawał w 2013 roku serwis warszawskiej sinologii – „uhonorowany [został] nagrodą państwową”.

¹ Witold Jabłoński (10.01.1901-23.07.1957), www.sinologia.uw.edu.pl/pods/539_profesor-witold-jablonski-sylwetka [dostęp: 5.07.2013]. Zob. K. Golik, *Witold Jabłoński – niesłusznie zapomniany polski sinolog*, „*Azja-Pacyfik*”, t. 12, 2009, s. 218-229.

² O Zakładzie Sinologii, www.sinologia.uw.edu.pl/pods/404_o-zakladzie-sinologii [dostęp: 5.07.2013].

³ Tamże.

Od początku lat 60. w Zakładzie Sinologii koncentrowano się na logice chińskiej, a także historii nowożytnej literatury Chin, dziejach teatru chińskiego, najnowszej historii Chin oraz kultury i języka epoki Han. Aktualnie Zakład zajmuje się „filologią nowoczesną”. Minister Edukacji Narodowej i Sportu RP oraz komisarz Unii Europejskiej ds. Edukacji i Kultury przyznali w 2003 roku sinologii z UW nagrodę *European Label* „za nowatorskie inicjatywy w nauczaniu języka chińskiego”. Obecnie w Zakładzie Sinologii prowadzone są również prace naukowo-badawcze z zakresu filozofii, historii sztuki, kulturoznawstwa oraz religioznawstwa. Do 2001 roku Zakład Sinologii przeprowadzał wykłady z wietnamistyki oraz lektorat języka wietnamskiego. Sinologia na UW współpracuje obecnie z niemieckimi uniwersytetami w Bonn i Bochum, z Uniwersytetem Karola w Pradze, z chińską instytucją rządową Hanban oraz tajwańską fundacją Chiang Ching-kuo. Studia stacjonarne I stopnia (licencjackie) na sinologii UW podejmuje każdego roku dwanaście osób w trybie stacjonarnym oraz kilkanaście – wieczorowym⁴.

2.2. Zakład Japonistyki i Sinologii Instytut Filologii Orientalnej Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

W 1987 roku w ramach Instytutu Filologii Orientalnej Uniwersytetu Jagiellońskiego powstał Zakład Japonistyki. Pracownikami naukowymi Zakładu byli profesorowie Andrzej Czapkiewicz, Mikołaj Melanowicz, Wiesław Kotański, Jolanta Tubielewicz i Rajmund Mydel.

„Od kilku lat – czytamy w 2013 roku na oficjalnej stronie internetowej instytucji – Zakład stara się poszerzyć pole badawcze również o Chiny. Do obowiązkowego planu zajęć doszły także kursy sinologiczne. Wprowadzono dwuletni lektorat języka chińskiego (...)”. Od 2003 roku język chiński oraz konwersatorium z języka i literatury chińskiej prowadzi prof. Lidia Kasarekło z UW. W związku z poszerzeniem studiów japonistycznych o studia sinologiczne zmieniono w 2011 roku nazwę Zakład Japonistyki na Zakład Japonistyki i Sinologii. Od 2004 roku kierownikiem Zakładu jest profesor Romuald Huszcza⁵.

⁴ Tamże. Zob. też Zakład Sinologii. Wydział Orientalistyczny. Uniwersytet Warszawski. Kadra, www.sinologia.uw.edu.pl/pods/366_kadra [dostęp: 12.07.2013].

⁵ A. Bednarczyk, Uniwersytet Jagielloński. Wydział Filologiczny. Instytut Orientalistyki. Zakład Japonistyki i Sinologii. Historia Zakładu japonistyki i Sinologii, www.info.filg.uj.edu.pl/ifo/japonistyka/default.php?GPID=101 [dostęp: 22.07.2013].

Zakład prowadzi studia nad językiem i literaturą, kulturą i cywilizacją Azji Wschodniej, przede wszystkim Japonii oraz Chin. Studenci poznają podstawy współczesnego języka chińskiego⁶. Pracami naukowymi kieruje zespół badawczy Zakładu Japonistyki i Sinologii⁷. Zespół prowadzi badania teoretyczno-literackie (współczesna proza chińska; literackie kontakty między Chinami i Japonią); językoznawcze (wielosystemowość i współsystemowość języków Azji Wschodniej); kulturoznawcze (cywilizacje Azji Wschodniej)⁸.

2.3. Specjalność Sinologia. Wydział Neofilologii Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Specjalność – sinologię – prowadzi Zakład Języków Chin Katedry Orientalistyki⁹ oraz Zakład Literatury i Kultury Chińskiej Katedry Studiów Azjatyckich¹⁰ na Wydziale Neofilologii. Na sinologii organizowane są studia z zakresu literaturoznawstwa, kulturoznawstwa oraz językoznawstwa i języków Chin. Od 1998 roku podjęte zastały na UAM badania etnolingwistyczne dotyczące m.in. mniejszości etnicznych Chin oraz ginących języków i kultur. Studenci poznają także współczesny język chiński (tzw. mandaryński, *putonghua*).

Przy Katedrze Orientalistyki działa Instytut Konfucjusza (zob. www.konfucjusz.amu.edu.pl), prowadzący wolontariat studentów sinologii. Studenci wraz z wykładowcami organizują corocznie Dni Kultury Chińskiej. W roku akademickim 2011/2012 limit przyjęć na I rok studiów stacjonarnych I stopnia wynosił dwadzieścia cztery osoby. Profesorami na sinologii są Alfred M. Majewicz i Marek Mejor. Kierownikiem Specjalności jest dr hab. Estera Żeromska¹¹. W ramach spe-

⁶ Uniwersytet Jagielloński. Wydział Filologiczny. Instytut Orientalistyki. Zakład Japonistyki i Sinologii. Strona Główna, www.info.filg.uj.edu.pl/ifo/japonistyka/default.php [dostęp: 22.07.2013].

⁷ Uniwersytet Jagielloński. Wydział Filologiczny. Instytut Orientalistyki. Zakład Japonistyki i Sinologii Pracownicy. Zespoły badawcze. Zespół badawczy Zakładu Japonistyki i Sinologii UW, www.info.filg.uj.edu.pl/ifo/japonistyka/default.php?GPID=301 [dostęp: 22.07.2013].

⁸ Uniwersytet Jagielloński. Wydział Filologiczny. Instytut Orientalistyki. Zakład Japonistyki i Sinologii Pracownicy. Badania. Główne obszary badań zespołu, www.info.filg.uj.edu.pl/ifo/japonistyka/default.php?GPID=302 [dostęp: 22.07.2013].

⁹ Na temat Katedry Orientalistyki UAM zob. www.orient.amu.edu.pl [dostęp: 22.07.2013].

¹⁰ Na temat Katedry Studiów Azjatyckich zob. www.azjatytyka.amu.edu.pl [dostęp: 22.07.2013].

¹¹ Zob. Katedra Orientalistyki UAM. Pracownicy, www.orient.amu.edu.pl/in-

cialności funkcjonuje Pracownia Polityki Językowej i Badań nad Mniejszościami¹².

Instytut Konfucjusza prowadzi tzw. „Wakacje z kulturą”. W bogatej ofercie wakacyjnej w 2013 roku znalazły się m.in. zajęcia z chińskiej historii i filozofii, literatury, malarstwa i kaligrafii, tradycyjnej medycyny oraz różnic kulturowych. W 2013 roku Instytut Konfucjusza UAM zorganizował też drugie z cyklu „Spotkanie z autorami kina chińskiego”.

2.4. Kierunek sinologia. Wydział Filologiczny Uniwersytet Gdański

W roku akademickim 2013/2014 w ramach Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego rozpoczął działalność kierunek sinologia. W programie studiów położono akcent na praktyczną naukę języka chińskiego oraz poznawanie historii i kultury Chin. Kierunek otrzymał wsparcie Hanbanu – Chińskiego Krajowego Urzędu do Nauczania Chińskiego jako Języka Obcego. Według informacji pozyskanej z oficjalnej strony internetowej kierunku „zaawansowane są także starania o powołanie na Uniwersytecie Gdańskim Instytutu Konfucjusza lub Klasy Konfucjusza – naszym partnerem w tym zakresie jest Liaoning Normal University z Dalianu, a rozmowy wspomaga Kwaterna Główna Instytutu Konfucjusza w Hanbanie”¹³. Studenci sinologii mają odbywać praktyki zawodowe w przedsiębiorstwach i instytucjach prowadzących współpracę z Chinami¹⁴.

2.5. Katedra Sinologii. Wydział Nauk Humanistycznych Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

W roku akademickim 2012/2013 pracę rozpoczęła Katedra Sinologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. W uczelni tej prowadzone są studia stacjonarne I stopnia, w ramach których wykładany jest standardowy język mandaryński, historia oraz kultura dex.php/katedra/pracownicy [dostęp: 22.07.2013].

¹² *Katedra Orientalistyki UAM. Pracownia Polityki Językowej i Badań nad Mniejszościami*, www.orient.amu.edu.pl/index.php/katedra/struktura/pracopoljez [dostęp: 22.07.2013].

¹³ *Wydział Filologiczny. Uniwersytet Gdański. Nowe kierunki studiów*, www.fil.ug.edu.pl/pl/informacje_dla-nowe_kierunki_studiow/ [dostęp: 22.07.2013].

¹⁴ Prezentacja „Sylwetki absolwenta” zob. Uniwersytet Gdański. Kierunki studiów. Studia na Wydziale Filologicznym. O kierunku Sinologia, www.ug.edu.pl/pl/info_dla_kand/kierunki/?tpl=/wf/sinologia1314#o [dostęp: 22.07.2013].

Chin starożytnych i współczesnych¹⁵. Kierownikiem Katedry jest prof. Maria Roman Sławiński (równocześnie kierownik Centrum Badań Konfucjanizmu Współczesnego Instytutu Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Polskiej Akademii Nauk w Warszawie)¹⁶. Samodzielnym pracownikiem Katedry jest dr hab. Irena Kałużyńska (równocześnie pracownik Zakładu Sinologii Wydziału Orientalistycznego UW, znawca literatury chińskiej i tłumacz). Podczas rekrutacji na nowy rok akademicki 2013/2014 największym zainteresowaniem na KUL cieszyła się sinologia (siedem osób na jedno miejsce)¹⁷.

3. Studia nad konfucjanizmem i taoizmem

Religię w epoce PRL badały ośrodki akademickie zgodnie z paradygmatem religioznawstwa marksistowskiego. Szczególnie nieobiektywne prace dotyczyły chrześcijaństwa, głównie katolicyzmu. Podejmowano karkołomne próby udowodnienia, iż religia jest efektem rozwoju stosunków ekonomicznych w prowadzącym walkę społeczeństwie klasowym. Kościół katolicki ukazywano jako instytucję represji wobec zależnych egzystencjalnie mas ludzkich. Zdjęto natomiast odium fałszu z religii Dalekiego Wschodu i Indii. Uprawiana w Polsce marksistowsko-leninowska interpretacja religii właściwie ich nie dotyczyła. Nie prowadzono jednak systematycznych prac badawczych z zakresu chińskiej religijności: konfucjanizmu, taoizmu, buddyzmu chińskiego. Prace, które się pojawiały, miały natomiast walor obiektywizmu.

Wśród sinologów panuje przekonanie, iż znajomość języka chińskiego zyskuje się po dziesięciu latach bardzo intensywnego jego poznawania. Sfera religii jest natomiast tą, która wymaga nie tylko doskonałej znajomości języka, ale także wrażliwości i duchowej subtelności ze strony badacza. Kryterium to w polskich realiach powojennych było trudne do spełnienia.

¹⁵ KUL. Wydział Nauk Humanistycznych. Katedra Sinologii – informacje ogólne, www.kul.pl/katedra-sinologii-informacje-ogolne,art_39761.html. Zob. też. KUL. Wydział Nauk Humanistycznych. Filologia – sinologia (stacjonarne I stopnia). Rok akademicki 2013–2014. Plan studiów, www.e.kul.lublin.pl/qlprogram.html?ra=1&etap=0&ects=on&kid=2401&op=2&wid=10 [dostęp: 22.07.2013].

¹⁶ KUL. Wydział Nauk Humanistycznych. Prof. zw. dr hab. Maria Roman Sławiński, www.kul.pl/prof-zw-dr-hab-maria-roman-slawnski,art_40463.html [dostęp: 22.07.2013]. Szczegółowy wykaz prac naukowych M.R. Sławińskiego [w:] A. Kapiszewski (red.), *Ex Oriente lux*. Księga pamiątkowa dla Romana Sławińskiego, Kraków 2005.

¹⁷ KUL. Wydział Nauk Humanistycznych. Dr hab. Irena Kałużyńska, www.kul.pl/dr-hab-irena-kaluzynska,art_40467.html [dostęp: 22.07.2013].

„Grzechem pierworodnym” badaczy religii jest przenoszenie standardów myślenia właściwego dla ich kultury (a więc i religii) na kultury „jakościowo” odmienne oraz religie niewyrastające ze wspólnego pnia (jak np. tzw. religie Abrahamowe: judaizm, chrześcijaństwo i islam). Wielu uważało konfucjanizm za filozofię czy społeczną doktrynę. Podobnie taoizm traktowano jako filozofię, następnie zaś magię. Polscy badacze dystansowali się od takiego postrzegania religii Chin.

W 2011 roku nakładem Wydawnictwa KUL opublikowana została niewielka objętościowo książka pt. *Badania religiolologiczne w Polsce*. Redaktor dzieła, ks. prof. Zdzisław Kupisiński SVD (KUL) zamieścił w pracy jedenaście artykułów syntetycznie prezentujących osiągnięcia polskich badaczy w zakresie poznawania i opisywania religii niechrześcijańskich. Jeden ze szkiców poświęcony został Chinom. Prof. Krzysztof Kosior (UMCS w Lublinie), autor tekstu *Polskie studia nad konfucjanizmem i taoizmem*, dokonał w nim leksykograficznego zaprezentowania tematu. Poniższe omówienie tematu, zasygnalizowanego w tytule paragrafu, stanowi streszczenie tego opracowania. Zaczerpnięto z niego niemal wszystkie dane z zakresu informacji naukowej.

Wspomniany już wcześniej nestor polskich sinologów, Witold Jabłoński jest autorem artykułu *Religie Chin*, opublikowanego w dziele: Witold Jabłoński, J. Przyłuski, R. Ranoszek, S. Schayer, A. Śmieszek, T. Zieliński (red.), *Religie Wschodu z 44 ilustracjami*, Warszawa 1938, s. 67-117. Witold Jabłoński, Janusz Chmielewski i Olgierd Wojtasiewicz dokonali przekładu klasycznego dzieła *taoistycznego Zhuangzi (Nanhua zhenjing) – Czuang-tsy. Nan-hua czen-king. Prawdziwa Księga Południowego Kwiatu*, Warszawa 1953. Witold Jabłoński zajmował się myślą konfucjańską (*Etyka i etykieta konfucjańska*, „Sprawozdania PAU”, t. 51, nr 1, 1950) oraz taoistyczną (*Obraz Chin starożytnych Czuang-tsego*, „Przegląd Orientalistyczny”, nr 4, 1952, s. 56-69).

J. Chmielewski – jak zaznacza Kosior – „był największym w świecie znawcą klasycznej logiki chińskiej, autorem niezrównanego dzieła *Notes on Early Chinese Logic*, opublikowanego w ośmiu częściach w «Roczniku Orientalistycznym» w latach 1962-1969”¹⁸. Napisał artykuł pt. *Z problematyki wczesnego taoizmu* („Rocznik Orientalistyczny”, t. 25, nr 2, 1961, s. 15-30). Chmielewski jest autorem przekładu fragmentów *Daode jing*, *Liezi* (III-IV wiek) oraz prototaoistycznego *Yang Zhu* (IV wiek p.n.e.), opublikowanych w *Antologii literatury chińskiej*, Warszawa 1956.

¹⁸ K. Kosior, *Polskie studia nad konfucjanizmem i taoizmem*, [w:] Z. Kupisiński (red.), *Badania religiolologiczne w Polsce*, Lubin 2011, s. 148.

Olgierd Wojtasiewicz i Tadeusz Żbikowski opracowali tekst pt. *Religie Chin* w podręczniku religioznawstwa epoki PRL – J. Keller i in. (red.), *Zarys dziejów religii*, Warszawa 1968, wyd. 2, s. 82-115. Żbikowski dokonał przekładu z języka chińskiego założycielskiego traktatu taoizmu *Daode jing: Tao-te-king, czyli Księga drogi i cnoty*. Przekład ten zaopatrzył komentarzem pt. *Prawie wszystko o Tao*¹⁹. Napisał nadto książkę *Konfucjusz*, Warszawa 1960. Jest autorem publikacji *Legendy i pradzieje Kraju Środka*, Warszawa 1978; rozdziałów na temat religii Chin [w:] *Religie Chin*, [w:] J. Keller i in. (red.), *Religie wczoraj i dziś*, Warszawa 1971, s. 57-73; *Chiny*, [w:] J. Keller i in. (red.), *Zwyczaj, obrzędy i symbole religijne*, Warszawa 1974, s. 85-141. Analizę tekstów konfucjańskich podjął [w:] *Doktryna środka*, „Euhemer”, t. 21, nr 3, 1977, s. 67-80; nadto w artykule *Konfucjańskie teksty o moralności. Księga powinności synowskiej*, „Przegląd Orientalistyczny”, nr 4, 1977, s. 305-315.

M.J. Künstler napisał szereg publikacji z zakresu sinologii (pojmował w nich zagadnienia dotyczące dziejów, kultury, języków oraz sztuki Chin)²⁰, w tym książek religioznawczych, np. *Mitologia chińska*, Warszawa 1981, Warszawa 2001 (wyd. poprawione i rozszerzone), *Sprawa Konfucjusza*, Warszawa 1983, oraz artykułów: *Kosmogonia chińska*, „Euhemer”, t. 19, nr 2, 1975, s. 55-68; *Konfucjusz i konfucjanizm*, „Euhemer”, t. 30, nr 3-4, 1986, s. 83-94; *Konfucjanizm a dzisiejsze społeczeństwo chińskie*, [w:] E. Śliwka (red.), *Kościół w Chinach. Przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. Materiały z sesji naukowej eklezjologiczno-misjologicznej*, *Pieniężno*, 23-25 września 1988, *Pieniężno* 1988, s. 143-151. Jest także redaktorem i współautorem pierwszego przekładu z języka chińskiego na język polski kanonicznego tekstu konfucjańskiego *Lunyii – Dialogi konfucjańskie* (tłum. i przyp. K. Czyżewska-Madajewicz, M.J. Künstler, Z. Tłumski, Wrocław 1976).

Autorką przekładów tekstów konfucjańskich jest też Małgorzata Religa (wyjątki z konfucjańskich dzieł *Mengzi* oraz *Xunzi*, ogłoszone drukiem w antologii *Mencjusz i Xunzi. O dobrym władcy, mędrcach i naturze ludzkiej*, Warszawa 1999).

Ks. prof. Franciszek Tokarz (zm. 1973) z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego jest autorem pracy zachowanej w maszynopisie pt. *Konfucjusz i jego nauka na podstawie „Lun-yü”* (Kraków-Lublin 1964) oraz prac w rękopisie: *Komentarz[e] do Lun-yü* (bez podanego roku); *Objaśnienie i przekład „Tao-têh-king”* (Kraków-Lublin 1962-1967). Maciej S. Zięba napisał szereg haseł z zakresu religii Chin w *Powszechnej encyklopedii filozofii*, t. 1-10, Lublin 2000-2009. Ks. prof. Stanisław Witek (zm. 1987)

¹⁹ „Literatura na Świecie”, nr 1, 1987, s. 3-72 (komentarz, s. 73-84), przedruk [w:] W. Jaworski (red.), *Taoizm: wybór tekstów*, Kraków 1988, s. 48-77.

²⁰ K. Kosior, *Polskie studia nad konfucjanizmem i taoizmem*, art. cyt., s. 149.

to autor tekstu pt. *Kontemplacja i działanie we wczesnym taoizmie* opublikowanego, [w:] W. Słomka (red), *Kontemplacja i działanie*, Lublin 1984, s. 133-164.

Myślą chińską zajmuje się Anna I. Wójcik, filozof i tłumacz z UJ. Opublikowała ona m.in.: *Konfucjusz*, Kraków 1995; *Wolność i władza. Filozoficzne idee cywilizacji liberalnej i konfucjańskiej w próbie międzykulturowego porównania*, Kraków 2002; *Filozoficzne podstawy sztuki konfucjańskiej. Źródła klasyczne okresu przedhanowskiego*, Kraków 2010. Przełożyła klasyczne teksty konfucjańskie: *Daxue (Wielka nauka)*, *Zhongyong (Doktryna środka)*. Jest nadto autorką tłumaczeń: *Mengzi (Księga Mencjusza)* [fragmenty], [w:] M. Kudelska (red.), *Filozofia Wschodu. Wybór tekstów*, Kraków 2001, s. 335-355, oraz taoistycznego traktatu *Daode jing*, [w:] Laozi. *Księga dao i de z komentarzami Wang Bi*, Kraków 2006. Opublikowała szkic pt. *Wartości etyczne w chińskich tradycjach religijnych*, [w:] M. Kudelska (red.), *Wartości etyczne w różnych tradycjach religijnych*, Kraków 2005, s. 141-152.

Prace filozoficzne ogłaszają drukiem m.in. Tadeusz Czarnik, Piotr Majerski, Andrzej Orzechowski. Tematy sinologiczne podejmują nadto Zbigniew Słupski i Rafał Gajewski.

K. Kosior w opracowaniu swoim konstatuje: „Poważnym dorobkiem w zakresie studiów nad taoizmem legitymuje się Roman Malek SVD. Jest on autorem monografii *Das Tao des Himmels. Die religiöse Tradition Chinas*, a także artykułów: *Studia nad taoizmem religijnym*, „*Studia Theologica Varsaviensia*”, t. 19, nr 1, 1981, s. 259-269, *Liturgia chai w taoizmie. Szkic problematyki*, [w:] H. Zimoń (red.), *Z badań nad religią i religijnością ludową*, Warszawa 1988, s. 73-86, oraz *Taoizm – rodzima religia Chin*, [w:] H. Zimoń (red.), *Religie w świecie współczesnym. Zarys problematyki religiologicznej*, Lublin 2000, s. 307-323.

O sobie natomiast wzmiankował: „Krzysztof Kosior, filozof i religioznawca z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, napisał kilka artykułów dotyczących religii chińskiej, w tym *Doświadczenie religijne we wczesnej myśli chińskiej. Odkrywanie fundamentów „trzech nauk” (san ciao)*²¹. K. Kosior kończy artykuł następującymi słowami:

„Obecność Kraju Środka w globalnej przestrzeni kulturowej, choć rosnąca, wciąż wyraźnie ustępuje jego zdobyczom w sferze ekonomicznej. Jednakże za postępującym za nimi wzrostem politycznego potencjału Chin należy oczekiwać także ich ekspansji kulturowej. Wtedy zapewne także prace polskich badaczy religii chińskich zostaną odpowiednio docenione”²².

²¹ K. Kosior, *Polskie studia nad konfucjanizmem i taoizmem*, art. cyt., s. 152.

²² Tamże.

4. „Rozproszenie” badań nad Chinami w Polsce

Prowadzone w Polsce badania sinologiczne, w tym nad religiami Chin, są „rozproszone”. Nie ma – o ile nam wiadomo – centrum informacji naukowej, monitorującego zaangażowanie czy to poszczególnych osób, czy ośrodków w poznanie Chin, jego cywilizacji, kultury, religii. Orientację w interesującym nas temacie można wszakże uzyskać prowadząc cierpliwą kwerendę w Internecie, ale też tradycyjną kwerendę bibliograficzną w bibliotekach specjalizujących się w literaturze filozoficzno-teologiczno-religijnej.

W niniejszym opracowaniu zasygnalizowano zagadnienie. Wskazano na akademickie ośrodki sinologiczne oraz – „streszczając” artykuł K. Kosiora – na polskie studia nad konfucjanizmem i taoizmem.

Należy w tym miejscu zaznaczyć, iż obok ośrodków cieszących się już tradycją powstają nowe, zaczynające prace naukowo-badawcze oraz działalność dydaktyczną. Filologia chińska (sinologia) jako oferta dydaktyczna podawana jest na oficjalnej stronie internetowej Akademii Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie²³. Również inne prywatne szkoły wyższe, przede wszystkim organizujące zajęcia z zakresu tzw. biznesu, są zainteresowane prezentacją podstaw kultury chińskiej.

W uczelniach polskich, nie tylko systematycznie prowadzących zajęcia z sinologii, wypromowano szereg prac dyplomowych, omawiających „chińskie tematy”. Dotyczące Chin prace dyplomowe z misjologii powstały np. w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, następnie w Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Ważnym forum czy areopagiem naukowym, na którym prezentowane są tematy dotyczące Chin, są dzieła leksykograficzne. W monumentalnej *Encyklopedii katolickiej*, t. 1-18, Lublin 1973-2013, dziele będącym „pomnikiem” zaangażowanego naukowo katolicyzmu polskiego, opublikowano szereg haseł ogniskujących się na Chinach i Tajwanie, z hasłem kluczowym *Chiny*²⁴. W *Encyklopedii* podano historyczne informacje o diecezjach (w tym statystykę z 1949 roku), biogramy katolickich i protestanckich misjonarzy. W opracowaniach komparatystycznych omawiano syntetycznie stanowisko religii świata (w tym religie Chin) wobec danego zagadnienia, prezentowano określony temat bądź aspekt rzeczywistości. W przywoływanym dziele hasła pisali najwybitniejsi polscy sinologowie: M.J. Künstler oraz ks. R. Malek SVD.

²³ Akademia Finansów i Biznesu Vistula w Warszawie. Oferta dydaktyczna, www.vistula.edu.pl/Studia-i-rekrutacja/Oferta-Dydaktyczna [dostęp: 22.07.2013].

²⁴ F. Zapłata i in., *Chiny*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. 3, Lublin 1979, kol. 161-181.

„Chińskie” artykuły encyklopedyczne i hasła ukazały się również w monumentalnej *Powszechnej encyklopedii filozofii*, t. 1-10, Lublin 2009.

Bardzo ważnym forum naukowym jest wydawane od 2006 roku czasopismo „Chiny Dzisiaj. Religie. Chrześcijaństwo. Kościół”, stanowiące polską wersję niemieckiego periodyku „China Heute”, prowadzonego przez lata przez ks. prof. R. Malka. Redakcja prowadząca czasopismo „pisze” na stronie internetowej:

„Biuletyn informacyjny «Chiny dzisiaj», wydawany kwartalnie przez Komisję Episkopatu Polski ds. Misji, Polską Prowincję Zgromadzenia Słowa Bożego oraz Polską Prowincję Chrystusa Króla Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego jest poświęcony problematyce religii w Chinach, ze szczególnym uwzględnieniem chrześcijaństwa, a zwłaszcza Kościoła katolickiego w Chińskiej Republice Ludowej. Część zamieszczonych w biuletynie materiałów pochodzi z niemieckiego dwumiesięcznika katolickiego „China Heute” – wydawanego przez China Zentrum w Sankt Augustin”²⁵.

Ważnym polem badawczym są fundacje zainteresowane Chinami. Wśród nich zauważyć należy Stowarzyszenie Sinicum im. Michała Boyma SJ w Warszawie. Od lat dynamiczną działalność prowadzi Fundacja Misyjno-Charytatywna Błogosławionego Józefa Freindameta z Szantungu, związana ze Zgromadzeniem Słowa Bożego (werbiści).

Last but not least – problematyka chińska „promowana” była również przez niżej podpisanego, o czym świadczą m.in. opracowania: A. Mierzejewska, *Chin religie*, [w:] E. Sakowicz (red.), *Jan Paweł II. Encyklopedia dialogu i ekumenizmu*, Radom 2006, s. 117-127; W. Chmielarczyk, *Wielki mistrz Lao Tsy i mała Teresa z Lisieux*, seria wydawnicza pod red. E. Sakowicza *Religie Świata – Świat Religii* 6, Lublin 2010.

²⁵ *Chiny Dzisiaj. Religie. Chrześcijaństwo. Kościół. Początek*, www.chinydzisiaj.eclesia.org.pl/ [dostęp: 22.07.2013].

EUGENIUSZ SAKOWICZ

**Badania sinologiczne oraz studia
nad konfucjanizmem i taoizmem w Polsce****Streszczenie**

Cywilizacja chińska szczydzi się dostojną historią i bezprecedensowym wkładem w dzieje świata. Katalog wynalazków *made in China* jest imponujący. Jaki jest wkład polskich badaczy w opisywanie Chin? Autor opracowania koncentruje się na drugiej połowie XX wieku i na przełomie XX i XXI wieku. Celem prezentacji jest zwrócenie uwagi na Chiny będące przedmiotem prac naukowo-badawczych, działalności dydaktyczno-pedagogicznej w polskich uniwersytetach oraz przez wybranych uczonych. W punkcie pierwszym, który ma charakter wprowadzenia, autor uzasadnia, na jaki sposób „dzisiaj Chiny są wszędzie”. W drugim punkcie omawia zinstytucjonalizowane (uniwersyteckie) badania nad chińską cywilizacją, kulturą, historią, językiem. W trzecim punkcie prezentuje syntetycznie polskie studia nad konfucjanizmem i taoizmem. Punkt czwarty stanowi podsumowanie opracowania; autor wskazuje też kolejne pola badawcze. Opracowanie – oparte na aktualnych danych (do lipca 2013 roku) – uświadamia niebanalny wkład polskich naukowców w badania sinologiczne. Dzięki nim możemy interpretować obecność Kraju Środka w globalnej przestrzeni kulturowej według kryteriów wolnych od banalnych stereotypów marketinowych.

Słowa kluczowe: Chiny, globalizacja, „made in China”, taoizm, konfucjanizm, sinologia.

EUGENIUSZ SAKOWICZ

**Sinological Research with Confucianism and Taoism Studies
in Poland****Abstract**

The Chinese civilisation takes pride in a dignified history and unprecedented contribution to the history of the world. The catalogue of inventions labelled *made in China* is impressive. What is the contribution of Polish researchers in describing China? The present author focuses on the second half of the 20th century and on the turn of the 21st

century. The aim of the presentation is to draw the readers' attention to China as a subject of scientific research, to the teaching and educational activities in Polish universities and by some scholars. In the first part, which is an introduction, the author justifies on how "China is everywhere today."

The second part discusses the formal (university-connected) studies of Chinese civilisation, culture, history, and language. In the third part, the author synthetically presents Polish studies of Confucianism and Taoism. The fourth part is a summary of the article; the author also points out to other research fields. The article – based on current data (till July 2013) – makes the readers aware of Polish scientists' remarkable contribution in sinological research. Due to them, we can interpret the presence of the Middle Kingdom in the global cultural space according to the criteria that are free from banal marketing stereotypes.

Key words: China, globalisation, "Made in China," Taoism, Confucianism, sinology.